વીર સંવત ૨૪૯૨, જેઠ સુદ ૧૪, ગુરૂવાર
તા. ૦૨-૦૬-૧૯૬૬
ગાથા–૪૯-૫૦, પ્રવચન નં. ૫૪

'પૂજ્યપાદસ્વામી'કૃત 'ઇષ્ટોપદેશ' શાસ્ત્ર છે, એની ૪૯ મી ગાથા છે.

अविद्याभिदुरं ज्योति, परं ज्ञानमयं महत्।
तत्प्रष्टव्यं तदेष्टव्यं, तद् दृष्टव्यं मुमुक्षुभिः।।४९।।

બહુ ટૂંકામાં (વાત કરે છે). આ આત્મ ચૈતન્યજ્યોતિ કેવી છે? આ આત્મા ચૈતન્યજ્યોત છે. જ્ઞાનજ્યોત, ચૈતન્યજ્યોત છે. આ અગ્નિની જ્યોત કહે છે ને? અગ્નિનીજ્યોત એ તો જડ છે. તેની જડની પર્યાય છે. એ અચેતનજ્યોતિ છે. અગ્નિની પર્યાય અચેતનજ્યોતિ છે. તે પરમાણુસ્કંધની પર્યાય છે, દેખાય છે એ. એ જીવ નહિ. અગ્નિનું શરીર દેખાય છે ને? એ તો અચેતનજ્યોતિ છે. રજકણનો સ્કંધની એ પર્યાય છે. એની સામે આ ચૈતન્યજ્યોતિ છે. તો કહે છે કે ભગવાન ચૈતન્ય જ્ઞાનમય ઉત્કૃષ્ટ જ્યોતિ છે. કેવી છે? **'અવિદ્યાકો દૂર કરનેવાલી...'** ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા, તેની પ્રતીત કરવાથી એ જ્ઞાનજ્યોતિ અજ્ઞાનનો નાશ કરનારી છે.

મુમુક્ષુ :– અનાદિની છે કેમ ન જોઈ?

ઉત્તર :- ન જોયું એણે. જ્ઞાનજ્યોતિ છે તેવો સ્વીકાર ન કર્યો. સમજાણું કાંઈ? એ જ્ઞાનજ્યોતિ છે, આ જ્ઞાનજ્યોતિ છે એવો સ્વીકાર ન કર્યો. સમજાણું કાંઈ? રાગ-દ્વેષ, પુણ્ય-પાપ, શરીરાદિનો સ્વીકાર કર્યો. જ્ઞાનજ્યોતિ આ છે, ચૈતન્યમૂર્તિ છે એવો સ્વીકાર કરવાથી જ્ઞાનજ્યોતિ અજ્ઞાનનો નાશ કરનારી છે. સમજાણું કાંઈ? એ જ્ઞાનજ્યોતિ જ્ઞાનપ્રકાશ કરનારી છે. અજ્ઞાનનો નાશ કરનારી છે, મિથ્યાત્વનો નાશ કરનારી છે અને સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરનારી તે આત્મજ્યોતિ છે. જુઓ! કેવી ભાષા લીધી! સમજાણું કાંઈ? વાત તો કરશે, કે બન્ને વાત તો છે, વ્યવહાર છે. તેમ સમજવું. ગુરુથી થાય છે તે વ્યવહારથી કથન છે એમ સમજવું. એ છેલ્લે આવશે. નિશ્ચય-વ્યવહારની કથની, બે પ્રકારની એમાં કહી છે. એમાં વ્યવહારને વ્યવહાર સમજવો, નિશ્ચયને નિશ્ચય સમજવો. સમજાણું કાંઈ?

અહીંયાં તો હવે નિશ્ચયની વાત કરે છે. ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનચૈતન્ય ઉત્કૃષ્ટ, જ્ઞાનમય, ઉત્કૃષ્ટ જ્યોતિ તે અજ્ઞાનનો નાશ કરનારી છે. કોઈ કહે, એવી જ્યોતિ છે તો અજ્ઞાનનો નાશ કેમ ન થયો? પણ આ જ્યોતિ છે એમ સ્વીકાર ક્યાં કર્યો છે? સમજાણું કાંઈ? આ જ્ઞાનમય જ્યોતિ છે, તેમાં વિકાર, શરીર કાંઈ નથી એવી જ્યોતિનો સ્વીકાર કર્યા વગર એ જ્ઞાનજ્યોતિ અજ્ઞાનનો નાશ કરવાની તાકાત કેમ કરે? કહો, સમજાણું કાંઈ? બહુ ટૂંકા શબ્દોમાં... લ્યો લાખ વાત ઘણી કરી હોય અને એય..! શાસ્ત્રમાં આવું પઠન-પાઠન ને વાંચન અને...

એ ભગવાન ચૈતન્યજ્યોત છે, એ જ્ઞાનમય ઉત્કૃષ્ટ જ્યોતિ છે. જગતની જ્યોતિનો પણ જ્યોતિ પોતે પ્રકાશક છે. પ્રકાશકનો પણ પ્રકાશક. પ્રકાશનો પ્રકાશ કહ્યું હતું ને? ૩૨માં આવ્યું હતું ને? આ પ્રકાશ, એનો પ્રકાશક છે. અગ્નિ એ પ્રકાશ છે. અગ્નિને કાંઈ ખબર નથી કે હું પ્રકાશ છું. એનો પણ પ્રકાશક ચૈતન્યજ્યોતિ છે. એવા સ્વભાવનો સ્વીકાર (થયો નથી). પહેલા છે એમ તો સ્વીકાર થવો જોઈએ ને? છે એ તો છે જ. પણ આ છે અને બીજો નથી, એવો સ્વીકાર કરે તો જ્ઞાનજ્યોતિ અજ્ઞાનનો નાશ કરવાની તાકાત રાખે છે. બીજી કોઈ ક્રિયાકાંડ કરે અને અજ્ઞાન નાશ થાય એમ છે નહિ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? કે ભાઈ ! દયા, દાન, વ્રત પાળે, ભક્તિ કરે, પૂજા કરે અને જાત્રા લાખ કરોડ કરે તો અજ્ઞાનનો નાશ થાય, એમ નથી. એમ છે જ નહિ. તે તો પુણ્યબંધનું કારણ છે.

અહીં તો મોક્ષના અભિલાષીની વાત કરે છે ને? **'સો મુમુક્ષુઓં (મોક્ષઅભિલાષિયોં) કો...'** જેને કર્મબંધનથી રહિત થવું છે. જેને કર્મબંધનથી રહિત થવું છે અને પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિરૂપ મોક્ષની જેને અભિલાષા છે, **'ઉસીકે વિષયમેં પૂછના ચાહિયે,...'** મોક્ષનો અભિલાષી પ્રાણી છે. જેને પોતાના બંધન છોડી અને અબંધ પરિણામ પ્રગટ કરવા છે. અબંધ પરિણામનો મોક્ષ. અબંધ પરિણામ એટલે મોક્ષ. એવા મોક્ષની જેને અભિલાષા છે, એવા મુમુક્ષુએ **'ઉસીકે વિષયમેં પૂછના ચાહિયે,...'** આત્માના વિષયમાં પૂછવું જોઈએ.

મુમુક્ષુ :– કર્મ ..

ઉત્તર :– કોઈ કામ નથી. કર્મ-ફર્મ એમાં છે નહિ તો બીજું શું કામ છે? એમ કહે છે, લ્યો ! સમજાણું કાંઈ? આગળ વિસ્તારથી કહેશે. શાસ્ત્ર કહે છે તો અમે શ્રદ્ધા કરીએ છીએ, એ ભલે હો, પણ સંક્ષેપમાં તો આ વાત સમજવી જોઈએ. સમજાણું કાંઈ?

જેને આત્મા પરમાનંદ મુક્તિની પૂર્ણાનંદ દશાની પ્રાપ્તિની અભિલાષા છે એટલે કે મોક્ષની અભિલાષા છે અર્થાત્ બંધનથી છૂટવાની ભાવના છે તેણે આત્મા સંબંધી પ્રશ્ન પૂછવા જોઈએ. લ્યો! સમજાણું કાંઈ? **'ઉસીકે વિષયમેં પૂછના ચાહિયે,...'** કે આત્મા શું છે? કઈ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે? શું ચીજ છે? કેવી સંપદા છે? તે સંબંધી પ્રશ્ન પૂછવા. એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :– પ્રશ્ન કેવા કરવા ઇ શીખવે છે?

ઉત્તર :— હા. આ પ્રશ્ન આત્મા સંબંધી. પહેલા શરતો કહીને? કે **'(મોક્ષાભિલાષિયોં)કો..'** એવી પહેલા શર્ત કરી. જેને પોતાનો આત્મા બંધનથી છૂટવાનો અભિપ્રાય છે, જિજ્ઞાસા છે, મોક્ષ અભિલાષી છે, તેણે જ આત્મા સંબંધી પ્રશ્ન પૂછવા. કેમ કે આત્મા જ પરમાનંદને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. **'ઉસીકે વિષયમેં પૂછના ચાહિયે,...'** બીજી વાત પૂછવા કરતા આ વાત પૂછવી.

મુમુક્ષુ :– ગુરુ થતા પહેલા શિષ્ય કેમ થવું એ શીખવાડે છે.

ઉત્તર :– શિષ્ય મોક્ષઅભિલાષી હોય તો તેણે આ રીતે પૂછવું. એમ કહે છે. પોતાના બંધનથી છૂટવું છે કે બંધનમાં રહેવું છે? પહેલા આટલી શર્ત છે. આત્મા અનાદિથી નિમિત્તથી બંધનમાં તો છે. નિમિત્તથી. ભાવથી વિકલ્પમાં એકત્વ (તો ચાલે છે), તો તેનાથી છૂટવાનો જેનો આશય છે, તેનું નામ આત્મા શું છે? હું કોનાથી છૂટું? અને કોનાથી મારી મુક્તિ થાય? એવા આત્મા સંબંધી પ્રશ્ન પૂછવા જોઈએ. કહો, સમજાણું કાંઈ? પેલા કહે કે, ભાઈ! અમને પૈસા કેમ મળે? એ..ય..! 'ચીમનભાઈ'! પૈસા કેમ જળવાય? જળવાય એટલે? મળ્યા છે એની રક્ષા કેમ થાય? જુઓને! કાલે એક મોટર આવી હતી ને. તો ત્યાં દર્શન કર્યા, અહીંયાં દર્શન કર્યા, અહીંયાં ઉઠ-બેઠ કરીને કર્યા. 'મુંબઈ'ના કચ્છી હતા. પછી 'વીરપુર' ગયા. કેવું કહેવાય એ?

મુમુક્ષુ :– જલારામ, ભગતની જગ્યા.

ઉત્તર :– જલારામ. ક્યાં ગયા? કોઈક કહે ત્યાં જાય છે. આ ભારે ભાઈ ! શેઠે પૂછયું હતું. તમે પૂછયું હતું ને? શેઠ ! ક્યાં રહો છો? શું નામ? 'મુંબઈ' ફલાણા ભાગમાં. તો પછી કહે કે હવે 'વીરપુર' જાય છે. ઓહો..! ભગવાન પાસે ગયા, અહીં પણ વંદન કર્યા. ત્યાં પણ ચાલો.

મુમુક્ષુ :– જે કોઈ આપતા હશે એની મેળાએ મહેરબાની કરશે.

ઉત્તર :– કર્યા, ધૂળમાં. આવે છે એવું સાંભળ્યું છે. આમાં શ્વેતાંબરમાં પણ આવે છે.

પેલી વનસ્પતિ આવે છે ને? સંજીવની. સંજીવની વનસ્પતિ આવે છે ને?

મુમુક્ષુ :– બળદે ખાધી.

ઉત્તર :– હા, બળદે ખાધી. હવે દૃષ્ટાંતેય પણ બીજી વાત પણ આવે છે. અમે તો ઘણીવાર સાંભળ્યું છે. એક વનમાં સંજીવની ઔષધી હતી. આપણે બનાવ્યું છે ને સ્તુતિમાં.

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– હા. એ સંજીવની ઔષધી હોય છે. તો કોઈ કહે કે ભાઈ આ બળદ અમારો પતિ થાઓ. બળદ શોધ્યો. હવે એને શું કરવું? એને સંજીવની ઔષધિ ખવડાવી દેજો. પણ આ જંગલમાં સંજીવની ઔષધિ કઈ છે એ અમને ખબર ન પડે તો શું કરવું? આમાં લાખો વનસ્પતિ છે તેમાંથી એકાદ સંજીવની હશે. બધી ખવડાવો એમાં સંજીવની આવી જશે. પણ એમાં મરજીવની આવી જશે તો? કહો ઠીક. એ આવે છે ને? ભાઈ! 'ચેતનજી'! એ 'હેમચંદ્રાચાર્ય' નું એ બધું આવે છે. એ બધા ગોટેગોટા. એ લોકો કહે છે કે આપણે બળદ કરો. બધી વનસ્પતિ તો છે પણ આપણને ખબર નથી. ત્યારે વિદ્યાધર ઊભો રહેતો નથી. વિદ્યાધરે કહ્યું કે તારા બળદને મનુષ્ય કરવો હોય તો અહીં સંજીવની ઔષધિ છે. પણ ક્યાં છે? મને સમય નથી, એમ કહી ચાલ્યા ગયા. તો કહે બધી ખવડાવો. પણ કઈ ખવડાવવી? એમાં મરજીવની આવી ગઈ તો મરી જશે.

મુમુક્ષુ :– મૃત્યુની પણ હોય છે?

ઉત્તર :– હોય છે. હોય છે કે નહિ અંદર? ઝેરી, ઘણી ઝેરી. તરત મારી નાખે. એમ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? અને બીજું એક દૃષ્ટાંત શાસ્ત્રમાં આપેલ છે. એનું વહાણ દરિયામાં જાતું હતું. પછી કહે હે ભગવાન! હે બ્રહ્મા! હે વિષ્ણુ! હે અંબાજી! હે સિકોતેર! હે ફલાણું! બધાના નામ લીધા. કદાચ કોઈ આવે અને તારી દે. બધાના નામ લીધા. એમાં કોઈ કોઈ આવીને તારી દેશે. એવું હશે અહીંયાં? મૂઢ છે, કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– આમાં કોણ તારી દે?

ઉત્તર :– આત્મા તારી દે. સમજાણું કાંઈ? તારનારો તારે અને તરવાવાળો તરે. તારનારો તારે. જેને તરવાનો ઉપાય હાથ લાગ્યો છે તે તરવાનો ઉપાય બતાવે છે અને એ સમજીને તરનારો તરી જાય. બીજો કોઈ ઉપાય નથી.

મુમુક્ષુ :– સ્વયં તરે છે.

ઉત્તર :– સ્વયં તરે છે. એમ જ કહે છે.

મુમુક્ષુ :– કોઈ તારનારો હોય તો તો કોઈ દરિદ્ર રહે નહિ.

ઉત્તર :– ઈશ્વરાદિ કોઈ છે? અથવા ગુરુ જો તારી દે તો એક ગુરુ જ બધાને તારી દે. પછી બીજાની જરૂર રહી નહિ. બીજા ગુરુની જરૂર ન પડે અને બીજા દેવની પણ જરૂર ન પડે. એમ છે નહિ. અહીં તો કહે છે કે તારો આત્મા જ શુદ્ધ ભગવાન જ્ઞાનજ્યોતિ

છે. જો તને મોક્ષની અભિલાષા હોય તો તે સંબંધીના જ પ્રશ્ન પૂછજે. જગતની કોઈ લપ હોય, અમે વાંઝીયા છીએ તો પુત્ર દો, પૈસા, આબરૂ, કીર્તિ એમ..એમ.. અમે ખોટમાં છીએ તો કેમ હવે કેમ નીકળવું? અમારી પાસે ખાનગી ઘણા આવે છે.

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– બહારમાં નામ મોટું પડી ગયું. અહીં બહારમાં જુએ તો જાણે મોટો માંધાતા જેવો લાગતો હતો. અમલદાર અધિકારી જેવો મોટો બહારનો દેખાવ હતો. થોડું કામ છે કહે છે. મેં કીધું શું કામ હશે? હશે કાંઈક આમ. દેખાવ સારો આમ કોટબોટ પહેરેલો. મોટા અધિકારી-અમલદાર જેવો હોશિયાર, જાણે પાંચસે હજારનો પગાર એવો લાગતો હતો. શું કામ છે ? ખાનગીમાં ગયા તો કહે, હું ઘણો દેણામાં છું. મને કંઈક (આપી દો). મેં કીધું, અમારી પાસે કાંઈ નથી. તો પછી કહ્યું નામ સાંભળ્યું. નામ એવડું મોટું હતું ને કે મેં ભગવાન... ભગવાન... ભગવાન.. ભગવાન... ભગવાન.. ભગવાન.. ખૂબ કર્યું. લક્ષ્મીનું દેણું હતું. દેણું સમજ્યા ને? પણ ભગવાન આવ્યા નહિ. પછી મેં લક્ષ્મીનું નામ લીધું. લક્ષ્મી... લક્ષ્મી.. લક્ષ્મી... લક્ષ્મી... આઠ દિવસ સુધી. પછી અવાજ આવ્યો. શું? કહે 'કાનજી સ્વામી' પાસે જાવ. આ તો ભારે. એય..! 'ચીમનભાઈ'! આ જુઓને! આજે લાકડી ફેરવી છે. પેલી લાકડી કાલે તૂટી ગઈ હતી. આ બીજી ચાર-પાંચ પડી છે ને? એમાંથી આ નવી કાઢી છે, હોં!

મુમુક્ષુ :– એને મંતરવી. એને કીધું એ વાત તો સાચી ને?

ઉત્તર :– હવે એ કહેતો હતો. આમ જુઓ તો તમને આમ પેલી કરી નાખે એવો. પણ હવે અંદરમાં કોઈ ઘણા પ્રકારથી ખોટું કર્યું હોય અને પૂરું પડે નહિ. દીકરી-દીકરાના લગ્ન તો પાછા આબરૂ પ્રમાણે કરવા પડે. 'ચીમનભાઈ'! બહારમાં ઢસરડા તો કરવા પડે. અંદરમાં હોય ખાધ. મેં જ્યારે લક્ષ્મી... લક્ષ્મી.... લક્ષ્મી... જપ જપ્યા. ભગવાનનું નામ જપ્યું પણ કાંઈ આવ્યું નહિ. પણ આઠ દિવસ જ્યાં લક્ષ્મી.. લક્ષ્મી.... લક્ષ્મી... લક્ષ્મી... એમ કર્યું. દેવી, હોં ! કે જાવ 'કાનજીસ્વામી' પાસે એ તમને બતાવશે. ઓય..બાપા! આ તે કેવું!

મુમુક્ષુ :– એ બતાવ્યું કે ન બતાવ્યું?

ઉત્તર :– ના પછી કહે, દેવનું નામ લીધું હતું. એણે કહ્યું. પણ કયા દેવ? અમારે તો આ એક સીમંધર ભગવાન છે. અમારા દેવ સીમંધર ભગવાન અને અમારા ગુરુ 'કુંદકુંદાચાર્ય' છે. એવું કાંઈ બતાવ્યું હતું? ખબર નહિ ભૂલી ગયો છું. કાંઈક નામ બતાવ્યું હતું. 'કાનજીસ્વામી' અમુક દેવનું નામ બતાવશે. દેવ તો આ અમારા ભગવાન છે. સીમંધર ભગવાન બિરાજે છે એ અમારા દેવ છે. 'કુંદકુંદાચાર્ય' અમારા ગુરુ છે. બેમાંથી એકનું નામ બતાવ્યું હતું? અને અમે તો અહીં આત્માની વાત કરીએ છીએ. બિચારા ચાલ્યા ગયા. શું કરે? આહાહા..! એવા તો કેટલાય ખાનગી કાગળ આવે છે, હોં! એક પાંચ હજાર મોકલો મહારાજ! મહારાજ ! પાંચ હજાર મોકલો. તમારે કરોડોપતિ બહુ આવે છે. અને પછી હું

બધું પૂરું કરી જઈશ. અહીંયાં જાણે નવરા ધંધા ચાલતા હશે. આહાહા..! એ બિચારાના કાગળ મફતમાં જાય, પૈસા મફતમાં જાય.

અહીં તો કહે, આત્મા સંબંધી પૂછવું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? પુણ્ય કેમ થશે? એમ પણ ન પૂછવું. આહાહા..! અમને સ્વર્ગ કેમ મળે એમ પણ નહિ. અમે અહીંયાંથી સ્વર્ગમાં જઈને ભગવાન પાસે કઈ રીતે જઈ શકીએ? એમ ન પૂછવું. અમે અહીંથી સીધા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ લઈએ કે નહિ? મહારાજ! તો ત્યાં ભગવાન બિરાજે છે. એમ ન પૂછવું. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? જ્યાં ભગવાન બિરાજે છે ત્યાં જન્મ લઈએ તો તરત... પણ ત્યાં જન્મ લઈને... ન્યાં ક્યાં છે. આત્માના ભાન વિના જન્મ તો ન્યાં અનંતવાર લીધા. ભગવાન ક્યાં આપી દેતા હતા.

મુમુક્ષુ :- ત્યાંથી નરકમાં પણ જાય છે ને...

ઉત્તર :- નરકમાં તેત્રીસ સાગરમાં જાય છે.

મુમુક્ષુ :- અહીંથી તો ન્યાં કોઈ જાય નહિ.

ઉત્તર :- અહીંથી તો કોઈ તેત્રીસ સાગર પણ ન જાય, હોં! ત્યાંથી તો અત્યારે તેત્રીસ સાગર જાય છે. અહીંથી કોઈ તેત્રીસ સાગર સુધી જાય નહિ. તો તેમાં શું છે? લોકો કહે, ત્યાં ગયા. કેટલાક 'શ્રીમદ્'ને ઠરાવે. અહીંથી મહાવિદેહક્ષેત્રમાં જન્મ્યા. અરે..! રહેવા દે તું. મહાવિદેહમાં જન્મે એ મિથ્યાદૃષ્ટિ જન્મે. મનુષ્ય મરીને મનુષ્ય થાય એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ મનુષ્ય થાય. સમ્યગ્દૃષ્ટિને મરી ત્યાં (જાય નહિ). 'દેવચંદજી'ને કેટલાક કહે છે, ન્યાં કેવળ પામ્યા છે. અરે..! રહેવા દે, આવી વાતું ગપમાં જાય. સમજાણું કાંઈ? મહાવિદેહમાં જન્મું તો મને જલ્દી લાભ થાય. એ પૂછવું નહિ એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- મિથ્યાદૃષ્ટિ પ્રાણી...

ઉત્તર :- હા. મનુષ્ય મરીને મનુષ્ય થાય એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ થાય છે. મનુષ્ય મરીને સમ્યગ્દૃષ્ટિ મનુષ્ય મહાવિદેહમાં જાય નહિ, એ તો સ્વર્ગમાં જાય છે. અહીં તો કહે છે કે પૂછવું હોય તો આત્માની વાત પૂછ. મહાવિદેહમાં કેમ ઉપજ્યા, ફલાણા ને.. એ બધી વાત તું છોડી દે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આત્માકલ્યાણ કેમ થાય?

ઉત્તર :- બસ, એ પ્રશ્ન કર. મારો આત્મા જ્ઞાનજ્યોતિ, ચૈતન્યમૂર્તિ એ શું છે? કેમ પ્રાપ્ત થાય? એ વાત પૂછ.

'ઉસીકી વાંછા કરની ચાહિયે,...' પ્રીતિ કરવી જોઈએ, અભિલાષા કરવી જોઈએ. એમ પૂછવું અને એની અભિલાષા કરવી જોઈએ. બીજી કોઈ અભિલાષા ન કરવી. આત્મા આનંદમૂર્તિ, પરમાત્મસ્વરૂપ, એની અભિલાષા સિવાય, તેની પ્રીતિ સિવાય બીજી કોઈ અભિલાષા, પ્રીતિ અને વાંછના કરવી નહિ. કહો. છેલ્લે ભારે શ્લોક લઈ લીધો. સમજાણું કાંઈ?

'और उसे ही अनुभवमें लाना चाहिये.' અને ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનજ્યોતિ ચૈતન્યબિંબ જે આત્મસ્વરૂપ, એના સંબધમાં પૂછવું, તે સંબંધી અભિલાષા કરવી, તે સંબંધી પ્રીતિ કરવી. તે આત્મા કોણ તેની વાંછા કરવી અને પછી એ આત્મામાં ઠરવાનો અનુભવ કરવો. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યજ્યોત ચમકતો સૂર્ય પ્રભુ! દેહદેવાલયમાં (બિરાજે છે). આ દેહ દેવાલય છે. એમાં પરમાત્મા ચૈતન્યપ્રભુ સૂર્ય પ્રભુ બિરાજમાન છે. સૂર્યદેવતા હોય છે, હોં! સૂર્યદેવતા હોય છે ને કેટલાક. સમજાણું કાંઈ?

'और उसे ही अनुभवमें लाना चाहिये.' તેને અનુભવમાં લાવવો જોઈએ. દયા, દાન અને વ્રતને અનુભવમાં લાવવા અને આમ કરવું, એ વાત છોડી દે. અહીં તો વ્યવહારની વાત જ પૂછી નથી, ભાઈ! લ્યો. ઓહોહો..!

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– પણ એ પૂછવામાં આ પૂછવું કે એ આત્મા કોણ? પુણ્ય કેમ થાય અને વ્રત કેમ થાય એમ નહિ. એમ. સમજાણું કાંઈ? પૂછવામાં આટલી શરત. આત્મા સિવાય વાત નહિ.

ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યજ્યોત, તેનું બોલવું. પેલામાં શબ્દ આવે છે. 'સમાધિશતક'માં ક્યાંક આવે છે. .... અને 'યોગસાર'માં તો 'અમિતગતિ આચાર્ય'ના ઘણા બોલ આવે છે. એ તો અગિયાર બોલ આવે છે. આ તો 'સમાધિશતક'માં આત્માસંબંધી છે. એવો બોલ છે. 'યોગસાર' 'અમિતગતિ આચાર્ય'માં ઘણા બોલ છે. અને 'સમાધિશતક'માં અગિયાર બોલ છે. 'યોગસાર' 'યોગસાર'. શેમાં છે? લખ્યા છે ક્યાંય? અનુભવમાં લાવવો જોઈએ, એ છેલ્લી વાત છે. પૂછવામાં એ, અભિલાષામાં એ, અનુભવમાં પણ એ જ, ત્રણ વાત લીધી. શરૂઆતમાં પૂછવું તો આત્માસંબંધી, અભિલાષા કરવી તો આત્માસંબંધી પણ પૂછીને આત્માસંબંધીની અભિલાષા કરવી અને અનુભવ પણ આત્માસંબંધી કરવો. આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યજ્યોત બિરાજમાન પ્રભુ ! સમજાણું કાંઈ? એ ચૈતન્યસૂર્યનું દેવાલય આ શરીર. ચૈતન્યસૂર્યનું દેવાલય. 'ચોટીલા' પાસે છે. સૂર્યનું. આ કાઠી લોકો બહુ માને. સૂર્યને કાઠી લોકો બહુ માને. ક્યાં હશે પાછું? 'યોગસાર' 'અમિતગતિ'. આ ૪૯ છે અને આ પણ ૪૯ છે. ૪૯ ગાથા છે. 'સમાધિશતક'ની ૫૩ મી ગાથા છે. **'तत् ब्रूयात्'** આદિ. આમાં બધું લખ્યું છે. કેટલામી કીધી? ૫૩. જુઓ! આ લખ્યું 'યોગસાર' નિર્જરા અધિકાર ગાથા ૪૯મી. પાનું ૧૧૪. બધું લખ્યું છે, હોં!

तद्ब्रूयात्तत्परान्पृच्छेत्तदिच्छेत्तत्परो भवेत्।
येनाऽविद्यामयं रूपं त्यक्त्वा विद्यामयं व्रजेत्।।५३।।

'ઇસ આત્મસ્વરૂપ કા કથન કરેં, ઔર દુસરોં કો બતલાવે...' આત્માની વાત બીજાને બતાવે અને કથન કરે. સમજાણું કાંઈ? પૂજા, ભક્તિ, વ્રત એ વાત તો પુણ્ય છે એ વાત

ગૌણ કરી દે. તું આની વાત મૂળ કર. **'ઔર ઉસ આત્મસ્વરૂપકો દુસરે આત્માનુભવી પુરુષોંસે વિશેષ જ્ઞાનીઓસે પૂછે.'** જુઓ ! ... ધર્માત્માને, જ્ઞાનીને આત્માની વાત પૂછ. આત્માની વાત પૂછ. આત્મા કોણ છે? પરમાત્મા કોણ છે? તેનું સ્વરૂપ શું છે? સમજાણું કાંઈ? **'ઉસ આત્મા કી ઇચ્છા કરે, ઉસકી પ્રાપ્તિકો અપના ઇષ્ટ બનાવે.'** લ્યો. એ આત્માની પ્રાપ્તિ કઈ રીતે થાય એને ઇષ્ટ બનાવે. **'ઔર ઉસ આત્મસ્વરૂપમાં ભાવનામેં સાવધાન હો આગે બઢાવે...'** જુઓ! અહીં પણ શબ્દ છે. **'अविद्यामयं रुपम त्वक्त्वा'** એ અજ્ઞાનમય બધું છોડીને **''विद्यामयम व्रजेत विद्यामयम व्रजेत'** જ્ઞાનમય ભગવાનઆત્મા અંગીકાર થશે. લ્યો, એ સમાધિશતક એનું છે ને? અહીં છે જુઓ! 'યોગસાર' 'અમિતગતિ આચાર્ય'

अध्येतव्यं स्तिमितमनसा ध्येयमाराधनीयम्
पृच्छयं श्रव्यं भवति विदुषाभ्यस्यमावर्जनीयम्।
वेद्यं गद्यं किमपि तदिह प्रार्थनीयं विनेयम्
दृश्यं स्पृश्यं प्रभवति यतः सर्वदात्मस्थिरत्वम्।।४९।।

'જો પુરુષ વિદ્વાન હૈ, ધર્મી હૈ. ઉન્હે વહી પદાર્થ નિશ્ચલ મન સે પઢને યોગ્ય હૈ.' નિશ્ચલ મનથી વાંચવા યોગ્ય છે. ભગવાન આનંદકંદ આત્મા શુદ્ધ એ જ ભણવા લાયક છે. લ્યો. આ સંસારનું ભણવા લાયક નથી એમ કહે છે અહીં તો.

મુમુક્ષુ :- તોપણ ભણ્યા વિના ક્યાં રહેવાય છે.

ઉત્તર :- એ તો મોહને લઈને.

'મન સે પઢને યોગ્ય હૈ.' ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે. એ ભગવાન જ્ઞાનમૂર્તિ તેનું જ ધ્યાન કરવા લાયક છે. **'આરાધને યોગ્ય હૈ.'** એ સેવા કરવાલાયક છે. ચિદાનંદ ભગવાન અંતર એકાગ્ર થઈને આરાધવા યોગ્ય છે. **'પૂછને યોગ્ય હૈ.'** તેના વિષે પૂછવું. **'સુનને યોગ્ય હૈ.'** એ આત્માની વાત સાંભળજે, બીજી વાત નહિ. આહાહા..! પણ અત્યારે તો પૂજા, ભક્તિ, વ્રતની વાત ચાલે તો ગલગલિયા થઈ જાય. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એમાં તો સમજાય છે.

ઉત્તર :- એમાં શું સમજવું હતું? એ ભગવાનની ભક્તિ... આહાહા..! ધમધમ... પૂજા થાય, મોટા વરઘોડા નીકળે, રથયાત્રા નીકળે, ગજરથ નીકળે એમાં સમજાય કે આમાં પુણ્ય છે અને કાંઈક કરીએ છીએ.

મુમુક્ષુ :- કેટલા બધા માણસો ભાગ લે છે.

ઉત્તર :- ધૂળમાં ભાગ લે છે, એમાં પુણ્ય છે. એમાં આત્મા ક્યાં આવ્યો? સમજાણું કાંઈ ? એય..! 'વજુભાઈ'!

'સુનને યોગ્ય હૈ.' ભગવાનઆત્મા.. આત્મા જ તેને કહીએ કે જ્ઞાનજ્યોતિ તે આત્મા. પુણ્ય-પાપ, રાગ, શરીર, વાણી એ આત્મા નહિ. આત્મા સંબંધી (વાત સાંભળવી). અહીં

'યોગસાર' કર્તા 'અમિતગતિ આચાર્ય' છે. 'સમાધિશતક' કર્તા 'પૂજ્યપાદસ્વામી' છે. બધાની એક જ વાત છે. **'સુનને યોગ્ય હૈ.'** ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્ય, તે જ સાંભળવા યોગ્ય છે. **'અભ્યાસકર યોગ્ય હૈ.'** એ અભ્યાસ કરવા લાયક છે. બીજો સંસ્કૃત ને વ્યાકરણ છોડીને આ કરવાલાયક છે.

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– આવડ્યા હવે આવા અર્થ ઘણા ભણીને મરી જાય છે આવા.

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– એ તો એ કારણે કરે, ઝટ સમજાય એ. હેતુ તો ત્યાં રાખે છે.

'સ્પર્શ કરને યોગ્ય હૈ.' સમજાણું કાંઈ? **'ઉપાર્જન કરને યોગ્ય હૈ.'** અભ્યાસ પછી. આત્મા જ ઉપાર્જન કરવા લાયક છે. પૈસા ઉપાર્જન કરે છે ને? પુણ્ય ઉપાર્જન કરને યોગ્ય નથી, આત્મા ઉપાર્જન કરવા લાયક છે. આહાહા..! પૈસાનું ઉપાર્જન કરવું, જ્ઞાન ઉપાર્જન કરવું, પુણ્ય ઉપાર્જન કરવાની અહીંયા ના પાડે છે. **'જાનને યોગ્ય હૈ, કહને યોગ્ય હૈ.'** કહેવા યોગ્ય તો આત્મા જ કહેવાયોગ્ય છે. ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ ચૈતન્ય નિર્વાણ પ્રભુ, એ પૂર્ણાનંદથી બિરાજમાન છે એમ કહેવા યોગ્ય છે. **'પ્રાર્થને યોગ્ય હૈ.'** પ્રાર્થના કરવી તો આત્માની પ્રાર્થના કરવી. એય..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– ગુરુ શીખવે છે.

ઉત્તર :– શીખે છે પણ કોને માટે કહે છે આ? તારો આત્મા તને પ્રાર્થના કરવા લાયક છે.

'શિક્ષા કે યોગ્ય હૈ.' એ આત્માની શિક્ષા દેવી. શિખામણ એ છે, બીજી શિક્ષા નથી. આહાહા..! **'દેખને યોગ્ય હૈ.'** દેખવા યોગ્ય આત્મા જ છે. જાણવાયોગ્ય કહ્યું, દેખવાયોગ્ય કહ્યું. **'સ્પર્શ કરને યોગ્ય હૈ.'** લ્યો. **'ઇસીસે સદા આત્મા સ્થિર બના રહે.'** આત્મા અંતરમાં, એકાગ્રમાં રહી શકે એવા તારે આ તેર બોલ કરવા. સમજાણું કાંઈ? કહો, 'રતિભાઈ'! કે દિ' આ બધું કરવું? છોકરાને ભણાવવું ને ઇ. આહાહા..! ભારે. તેર બોલ છે, તેર. અહીં તો કહે છે, એ જ અનુભવમાં લેવા લાયક છે.

વિશદાર્થ :– 'વહ આનન્દ સ્વભાવશાલી,...' જ્યોતિ. હવે એટલું ઉમેર્યું. પહેલા જ્ઞાનજ્યોતિ કહ્યું હતું ને? જ્ઞાનપ્રભુ! તેની સાથે આનંદ સ્વભાવવાળી જ્યોતિ એટલું ઉમેર્યું. આત્મા જ્ઞાનજ્યોતિ છે. કેવી? આનંદ સ્વભાવવાળી જ્યોતિ છે. આહાહા..! **'આનંદ સ્વભાવવાલી,...'** એક વાત. **'મહાન ઉત્કૃષ્ટ,...'** બે વાત. એ જ્ઞાનજ્યોતિ ભગવાન પુણ્ય-પાપના રાગરહિત, કર્મ, શરીર રહિત તેને જ આત્મા કહે છે. આત્મા જ્ઞાનજ્યોતિ, આનંદ સ્વભાવવાળી જ્યોતિ. એક વાત. **'મહાન ઉત્કૃષ્ટ,...'** જગતમાં એ સિવાય ઉત્કૃષ્ટ કોણ છે? સમજાણું કાંઈ? લોકાલોકને જાણનારી ચૈતન્યજ્યોતિ એ જ મહાન ઉત્કૃષ્ટ છે. એ સિવાય કોઈ ઉત્કૃષ્ટ–ઊંચી ચીજ નથી.

'વિભ્રમ કો નષ્ટ કરનેવાલી,...' છે. લ્યો! એ અવિદ્યાનું કહ્યું. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા ચૈતન્ય આત્મસ્વરૂપી આત્મા છે. રાગ સ્વરૂપ, કર્મ સ્વરૂપ, શરીર સ્વરૂપ કાંઈ આત્મા નથી. એવી આત્મ જ્યોતિ આનંદ સ્વભાવવાળી છે, તેનો સ્વીકાર કર. આ છે એમ સ્વીકાર કરવાથી **'વિભ્રમ કો નષ્ટ કરનેવાલી,..'** છે. તે જ વિભ્રમ નામ મિથ્યાત્વને નાશ કરનારી આત્મજ્યોતિ છે. સમજાણું કાંઈ? તો કહે, આત્મજ્યોતિ એવી છે એ તો છે. પણ છે એમ કબુલ ક્યાં કર્યું છે? હું આવો છું એમ ક્યાં માન્યું છે? હું રાગવાળો છું, હું પુણ્યવાળો છું, હું કર્મવાળો છું, હું શરીરવાળો છું એમ માન્યું છે. તો આત્મજ્યોતિ આવી છે એમ ક્યાં માન્યું છે? સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

'વિભ્રમ કો નષ્ટ કરનેવાલી,...' ભ્રમણાનો નાશ કરનારી ભગવાન ચૈતન્યજ્યોતિ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! પહેલા તો ૬૦-૬૦ વર્ષના અને ૭૦ વર્ષના બિચારાને મળતું પણ નહોતું. અત્યારે તો છોકરાને પણ આમ આંખ ફેરવીને જોવે તો ખરે, માગે તો ખરા, પ્રયત્ન તો કરે કે આ શું છે? સમજાણું કાંઈ? વિચારે તો ખરા કે આ શું કહે છે ? **'વિભ્રમ કો નષ્ટ કરનેવાલી,...'** ત્રણ (બોલ) થયા.

'સ્વાર્થ કો પ્રકાશન કરનેવાલી,..' ભગવાન ચૈતન્યજ્યોત પ્રભુ! આનંદ સ્વભાવવાળી મહાન ઉત્કૃષ્ટ અને ભ્રમને નાશ કરનારી અને સ્વાર્થને પ્રકાશનારી. પેલાને (-વિભ્રમને) નાશ કરનારી અને સ્વાર્થને પ્રકાશ કરનારી. સ્વ પદાર્થને પ્રકાશ કરનારી છે. ભ્રમને નાશ કરનારી-વ્યય. ભગવાનઆત્મા કેવા છે? તેને પ્રકાશ ઉત્પન્ન કરનારી. એ સમ્યક્જ્ઞાન, દર્શનને ઉત્પન્ન કરનારી આત્મજ્યોતિ છે. સમજાણું કાંઈ? તેનાથી આત્મજ્ઞાન અને આત્મદર્શનજ્યોતિ પ્રગટ થાય છે. બીજાથી પ્રગટ થતી નથી. આહાહા..! ભારે! શાસ્ત્ર ભણવાથી પ્રગટતી નથી. એ વાત ના પાડી, જુઓ !

'સ્વાર્થ કો પ્રકાશ કરનેવાલી,...' ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યજ્યોત પ્રભુ ! આનંદ સ્વભાવવાળું તત્ત્વ, એ જ મહાન ઉત્કૃષ્ટ, એ જ વિભ્રમનો નાશ (કરનાર) અને પોતાનો નિજ સ્વ-અર્થ સ્વભાવ પ્રકાશનારી. વિભ્રમનો નાશ કરનારી અને સ્વ-અર્થને પ્રકાશનારી. અસ્તિ-નાસ્તિ થયું કે નહિ? ભ્રમનો નાશ થયો પણ પ્રકાશે શું? પોતાનું શુદ્ધ ચિદાનંદ સ્વરૂપ તેને પ્રકાશ કરનારી આત્મજ્યોતિ છે. તે પ્રકાશ કરનારી બીજી કોઈ જ્યોતિ નથી.

'અથવા...' ઓહોહો..! કેટલા બોલ મૂક્યા છે આમાં! બધો ભૂક્કો ઉડાડી દીધો છે. વ્યવહારથી પ્રકાશ કરનારી ને... અહીં તો કહે છે કે વ્યવહારરૂપી અજ્ઞાનને નાશ કરનારી છે. સમજાણું કાંઈ? અને પોતાની નિશ્ચયજ્યોતિ ચૈતન્ય ચમત્કારબિરાજમાન ભગવાન છે, તેના પોતાના સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરનારી તે જ્યોતિ છે. સમજાણું કાંઈ? એ મોક્ષમાર્ગને પ્રકાશ કરનારી આત્મજ્યોતિ છે, એમ કહે છે. બંધનભાવનો નાશ કરનારી અને મોક્ષમાર્ગની પર્યાયને ઉત્પન્ન કરનારી આત્મજ્યોતિ છે. વસ્તુ-પદાર્થ એ છે.

'અથવા ઇન્દ્રાદિકોંકે દ્વારા પૂજ્ય...' ઇન્દ્રાદિ દ્વારા પૂજ્ય. ઇન્દ્ર પણ જેને પૂજ્ય માને છે. ઇન્દ્રો, ગણધરો પણ ચૈતન્યજ્યોતિને પૂજ્ય સ્વીકારે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ પુણ્યભાવને, વ્યવહારભાવને પૂજ્ય નથી સ્વીકારતા એમ કહે છે. **'ઇન્દ્રાદિકોં કે દ્વારા..'** ગણધરો દ્વારા, સંતો દ્વારા. ઇન્દ્રાદિ શું કામ લીધું? કે મોટી ઋદ્ધિધારી ઇન્દ્રો આદિ.. સમજાણું કાંઈ? ઇન્દ્રાદિ નામ પૂજ્યમ્, છે ને? **'इन्द्रादिनाम पूज्यम'** મહા ત્રણ જ્ઞાનના ધણી. જે અર્ધલોકનો સ્વામી, અર્ધલોક દક્ષિણાર્ધનો સ્વામી શક્રેન્દ્ર, ઉત્તરાર્ધનો સ્વામી ઇશાનઇન્દ્ર, એવા ઇન્દ્રોને તેના વૈભવ કરતાં પણ તે ચૈતન્યજ્યોતિ પૂજ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? ઇન્દ્રોને પણ એ વૈભવ પૂજ્ય નથી. વૈભવ આદરણીય નથી. ઓહો..! ઇન્દ્રોને ત્યાં ભગવાનની પ્રતિમા છે. સમજાણું કાંઈ? જન્મે છે તો પહેલા પૂજ્ય એને કહે છે. પણ આ તો કહે છે કે એ તો વ્યવહારપૂજ્ય ભગવાન છે. નિશ્ચયમાં પૂજ્ય ચૈતન્યજ્યોતિ ભગવાન ઝળહળ જ્યોતિ પ્રભુ, તે જ ઇન્દ્રાદિકોં દ્વારા પૂજ્ય છે. **'ઐસી જ્યોતિ હૈ.'** એવી ચૈતન્ય ભગવાન ચૈતન્યજ્યોતિ છે. આહાહા..! કેટલા વખાણ કરવા એના, કહે છે.

'મોક્ષકી ઇચ્છા રખનેવાલેંકો...' આ શરત. જેને બંધનથી છુટવું હોય (તેને માટે વાત છે). પુણ્ય બંધાશે, પછી એનાથી સ્વર્ગમાં જવાશે, પછી ત્યાં લક્ષ્મી મળશે, એક ભવ ત્યાં સુખ મળશે અને પછી વળી મુક્તિમાં જઈશું. પહેલા પુણ્યના સુખ તો સ્વર્ગમાં ભોગવીએ, એમ કેટલાક કહે છે. એને મોક્ષની અભિલાષા નથી. **'મોક્ષની ઇચ્છા રખનેવાલેંકો ચાહિયે કિ વે ગુરુ આદિકોંસે ઉસીકે વિષયમેં પૂછ-તાછ કરેં.'** **'ગુરુ આદિકોં સે...'** એમ છે ને? સમજાણું કાંઈ? **'मुमुक्षुभिर्गुर्वादिभ्योऽनुयोक्तव्यम्।'** ગુરુ હોય, પોતાનાથી વિશેષ જ્ઞાની હોય, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર હોય, ચાર જ્ઞાનના ધણી ગણધર આદિ હોય, ત્રણ જ્ઞાનના ધણી ગૃહસ્થ પણ હો. સમજાણું કાંઈ? **'ઉસીકે વિષય મેં પૂછ-તાછ કરેં.'** પૂછ-તાછ કરે. હિન્દીમાં એમ છે. આપણે પૂછપાછ કરે એમ છે, નહિ? પૂછપરછ કરે. અહીં પૂછ-તાછ કરે એ શું છે? 'અજીતકુમારજી'! પૂછતાછ. એ લખ્યું છે ને. પૂછતાછ કરે. આપણે પૂછપરછ કરે.

આત્મા સંબંધી પૂછપરછ, બીજી વાત નહિ. બાયું નવરી થાય ત્યારે માંડે ઘરની બધી. પાણીના આ બેડા, ઢીકણાનું આ થયું, ઢીકણાનું આ થયું, ઘરે બેડા કઠણ આ માંડને કહે છે, હવે મફતની પાપ કથા છોડને. આ 'મુંબઈ'વાળા નવરા થઈને બધી ત્યાંની માંડે. એય..! 'ચીમનભાઈ'! બધા ભેગા થઈને શું માંડે? ત્યાં આમ હતું અને ત્યાં આમ હતું અને ત્યાં આમ હતું. 'મુંબઈ'માં આમ હતું અને ત્યાં પછી આમ થયું... ત્યાં પછી આમ થયું... ધૂળ થઈને આમ થયું, લ્યો.

મુમુક્ષુ :- કો'કની સમૃદ્ધિના વખાણ કરે.

ઉત્તર :- હા. અરે..! પેલાને આમ મળી ગયા, બે કરોડ થઈ ગયા, પેલાને એક કરોડ થઈ ગયા, પેલાને પચાસ લાખ મળી ગયા. અમારે પણ અમારી શક્તિ પ્રમાણે અમને પણ

ઠીક છે. 'મલૂપચંદભાઈ'! આહાહા..! શું બધી એ કુથલી છે ને? કુથલી. અરે..! ભગવાન તારી માંડને પ્રભુ ! અંદર ચૈતન્ય ભગવાન બિરાજમાન છે. જેની પૂર્ણ વાત કેવળજ્ઞાની પણ કરી શકતા નથી. એવી ચીજ તારી પાસે છે, તું જ છો. તેની માંડને, એના પ્રશ્ન પૂછને, તેની વાત કરને.

મુમુક્ષુ :- ...આ પૂછવું.

ઉત્તર :- આ જ પૂછવું અને આ જ સમજવું. એ પૂછવાનું આ, ઠીક. પહેલામાં પહેલો આ પ્રશ્ન પૂછવો. વ્યવહાર બતાવ્યો છે કે નહિ? વ્યવહાર નથી બતાવ્યો? પૂછવાનો વ્યવહાર છે. નિશ્ચય કરવું એ પોતામાં છે. અધિકાર પૂરો કરતા એ આગળ કહેશે. **'सम्यग्व्यवहारनिश्चयाभ्याम-धीत्य पठित्वा'** એમ કહેશે. છેલ્લી (૫૦ મી ગાથામાં). છે ને ભાઈ! વ્યવહારની વાત આવી નથી? પૂછવું એ વ્યવહાર થયો. જેને પૂછવું છે એ પર છે એ પણ વ્યવહાર થયો ને? વ્યવહાર છે એમ જાણવું. પૂછવું એ કે આત્મા શું છે પ્રભુ? આત્મા કેવો છે? સમજાણું કાંઈ?

'उसीके विषय में पूछताछ करें. तथा उसीको चाहें, एवं...' અથવા પ્રીતિ કરે. આત્મા આનંદમૂર્તિની પ્રીતિ કરે, બીજી બધી પ્રીતિ છોડી દે. જેની પ્રીતિ હોય તેની ચાહના હોય. જેની પ્રીતિ નથી તેની ચાહના પણ નથી. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય જ્ઞાનસ્વરૂપ (છે). પુણ્ય-પાપની પ્રીતિ, નિમિત્તની પ્રીતિ છોડીને એ સ્વભાવની પ્રીતિ કરે. તે પ્રીતિ કરે તે તેની ચાહના કરે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! બહુ ટૂંકામાં ઇષ્ટ ઉપદેશ. ઇષ્ટ એટલે સુખનો ઉપદેશ એમ આગળ કહેશે. ઇષ્ટ એટલે સુખ એમ લીધું છે ને? ઇષ્ટ એટલે સુખ. **'सत्कारणत्वा-न्मोक्षस्तदुपायत्वाच्च स्वात्मध्यानम्'** એમ કહેશે આગળ. (૫૦ મી ગાથાની સંસ્કૃત ટીકામાં) આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ! આનંદસ્વરૂપ (છે). એને કેમ બેસે? આહાહા..! ભાઈ! તારી આનંદની ખાણનો સ્વામી એકવાર થા. એકવાર થઈ જા. કાઢ... કાઢ.. કાઢ... કાઢ... આનંદ કાઢ. કાઢ.. કાઢ... એના મામાની ખાણો આને મળશે ને? તો સો વર્ષો સુધી કાઢે તો પણ ખૂટે નહિ. આ તો અનંતકાળ કાઢે તો પણ ન ખૂટે. સમજાણું કાંઈ? આ 'શાંતિલાલ'. આના મામાના દીકરા છે ને? લાખ રૂપિયાની દરરોજની ઉપજ. એક દિવસના એક લાખ... એક દિવસના એક લાખ. ધૂળના. સો વર્ષ સુધી ખૂટે નહિ કહે. પણ શેનો પોરો કરે છે? સાંભળને! આ ભગવાનની ખાણ એવી છે કે અનંતકાળ જાય તો પણ ખૂટે નહિ. આહાહા..! એવી ખાણ પ્રાપ્ત કરી લે કે જેનાથી તારું દરિદ્રપણું નાશ થઈ જાય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? પેલી વાત જ્યાં સાંભળે નહિ ત્યાં ગલગલિયાં થઈ જાય. હેં ! એક લાખની પેદાશ! દસ-દસ લાખના મકાન! ધૂળમાં પણ નથી, બધી હોળી સળગે. કષાયની અગ્નિથી ઝળ્યા બળ્યા... એ ઝળ્યા બળ્યા જીવે છે. આહાહા..! 'ચીમનભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- આ ચાબુક મારવા યાદ કરો છો.

ઉત્તર :– અહીં બધા બેઠા છે ને. ઘણા પૈસાવાળા બેઠા છે. ઝળ્યા બળ્યા જીવે છે. એ.. 'ચંપકભાઈ'!

મુમુક્ષુ :– તો એમ માનવું ને કે પૈસા વગરના એ વધારે ઝળ્યા બળ્યા છે.

ઉત્તર :– એના માટે ઝળ્યા બળ્યા કોણે કહ્યું? આત્માના ભાન વિનાના ઝળ્યા બળ્યા છે. સમજાણું કાંઈ? બધા સળગેલા જ છે. જેણે આત્માની ભાવના છોડીને બીજી ભાવના કરી, તે બધી ઝળ્યા ને બળ્યા ને સળગ્યા છે. સાધુ થઈને પણ પુણ્યની ભાવના, રાગની ભાવના (કરે છે)... સમજાણું કાંઈ? એ મિથ્યાત્વથી ઝળ્યા બળતા મડદા થઈ ગયા છે. પોતાના ચૈતન્યપ્રાણને દઝાડે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– આ હરખ સનેપાત. હરખ સનેપાત સમજો છો? રોગ નથી આવતો? ત્રિદોષ. ત્રિદોષ નથી આવતો? વાત-પિત્ત-કફનો. દાંત કાઢે છે, નહિ? આ રોગ આવે છે ને? ત્રિદોષ થાય છે ને? ત્રિદોષ નથી સમજતા? સનેપાત. ત્રિદોષનો અર્થ વાત-પિત્ત-કફ ત્રણ વકરી જાય એને સનેપાત કહે છે. ફાટ–ફાટ અંદર ત્રણ થઈ જાય. એમ અહીંયાં મિથ્યાત્વ-અવ્રત અને અજ્ઞાન ફાટ-ફાટ થાય તો એને સનેપાત થઈ જાય છે. તેને સનેપાત થઈ ગયો છે.

મુમુક્ષુ :– આ જ સનેપાત છે.

ઉત્તર :– એ જ સનેપાત છે. મિથ્યાશ્રદ્ધા, મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યાઅજ્ઞાન અને રાગ-દ્વેષ એ જ સનેપાત છે. એવા સનેપાતિયાને સુખી કોણ કહે? એ તો દાંત કાઢે. એને અહીંયા હરખ સનેપાત કહે છે. કોણ સુખી છે?

અહીં તો કહે છે કે **'ઉસીકો ચાહે,...'** ભગવાનઆત્મા, તેની માળા ભણે-ગણે. માળા એટલે અંદરમાં પ્રીતિ કરીને એની રુચિ કરે. સમજાણું કાંઈ?

'એવં ઉસીકા અનુભવ કરેં.' એ છેલ્લો. એનો અનુભવ કરે. ભાઈ! સારમાં સાર સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ વીતરાગદેવ ભગવાનના જ્ઞાનમાં એક સમયમાં આત્મા આવો જોયો, આવો આવ્યો, એવો છે, એવી ચીજનો તું અનુભવ કર. એવી ચીજને પૂછો, તેની શ્રદ્ધા કરો, તેની પ્રીતિ કરો, તેની ચાહના કરો, તેનું મનન કરો, તેનો અભ્યાસ કરો, તેનો અનુભવ કરો. તેનું નામ ઇષ્ટોપદેશ છે. સમજાણું કાંઈ?

दोहा - पूज्य अविद्या-दूर यह, ज्योति ज्ञानमय सार।
मोक्षार्थी पूछो चहो, अनुभव करो विचार।।४९।।

આ શ્લોક કોણે કર્યા હશે? 'શીતલપ્રસાદ'ના છે આ? **'પૂજ્ય અવિદ્યા-દૂર યહ,...'** પેલામાં છે ખરું, હોં! 'શીતલપ્રસાદ'માં. પૂજ્ય. કોણ? જ્યોતિ. જ્ઞાનમયજ્યોતિ પૂજ્ય છે અને જ્ઞાનમય જ્યોતિ સાર છે.

મુમુક્ષુ :– એમાં લખ્યું છે. શીતલપ્રસાદની...

ઉત્તર :– હા, એના શબ્દો છે.

મુમુક્ષુ :– બ્ર. શીતલપ્રસાદજી.

ઉત્તર :– હા, એના શબ્દો છે. નાખ્યું છે.

આ પૂજ્ય કોણ છે? એ જ્યોતિ. જ્ઞાનમયજ્યોતિ પૂજ્ય છે અને સાર છે, અવિદ્યા દૂર કરવાની તાકાત રાખે છે. ભગવાન ચૈતન્યજ્યોતિમાં અજ્ઞાનનો નાશ કરવાની તાકાત છે. જ્ઞાનમયસાર. પ્રકાશ કહ્યું ને? પ્રકાશ કહ્યું ને? પ્રકાશ કરનારી છે અને અજ્ઞાનનો નાશ કરનારી છે. પ્રકાશ કરનારી છે. પોતાનું સ્વરૂપ બતાવનારી છે અને અજ્ઞાનનો નાશ કરનારી છે.

'મોક્ષાર્થી...' આહો..! મોક્ષના અર્થીઓ! અરે..! મોક્ષના પ્રયોજનવાળાઓ! પૂછો.. **'પૂછો ચહો...'** એ અભિલાષનો અર્થ કર્યો. પ્રીતિ. અને **'અનુભવ કરો...'** તેનો અનુભવ કરો. **'વિચાર.'** લ્યો સમજાણું કાંઈ? એ ૪૯મી ગાથા (પૂરી) થઈ. ૫૦. ૫૧ બે બાકી છે.

इस प्रकार शिष्यको विस्तारके साथ समझाकर आचार्य अब परम करुणासे उस कहे हुए अर्थस्वरूपको संक्षेपके साथ शिष्यके मनमें बैठालनेकी इच्छासे कहते हैं कि 'हे सुमते-अच्छी बुद्धिवाले! बहुत कहनेसे क्या? हेय-उपादेय तत्त्वोंको संक्षेपमें भी बुद्धिमानोंके हृदयोंमें उतारा जा सकता है। उन्हें साररूपमें बतलाया जा सकता है।'

जीवोऽन्यः पुद्गलश्चान्य इत्यसौ तत्त्वसंग्रहः।
यदन्यदुच्यते किंचित्, सोऽस्तु तस्यैव विस्तरः।।५०।।

अर्थ :- 'जीव जुदा है, पुद्गल जुदा है,' बस इतना ही तत्त्वके कथनका सार है, इसीमें सब कुछ आ गया। इसके सिवाय जो कुछ भी कहा जाता है, वह सब इसीका विस्तार है।

विशदार्थ :- 'जीव, शरीरादिकसे भिन्न है 'शरीरादिक जीवसे भिन्न है' बस इतना ही कहना है कि सत्यार्थ आत्मरूप तत्त्वका सम्पूर्ण रूपसे ग्रहण (निर्णय) हो जाय। और जो कुछ इस तत्त्व-संग्रहके सिवाय भेद प्रमेद आदिक विस्तारमें सुननेकी रुचि-इच्छा रखनेवाले शिष्योंके लिये आचार्योंने कहा है, वह सब इसीका विस्तार है। इसी एक बातको 'जीव जुदा है, और पुद्गल जुदा है,' समझानेके लिये ही कहा गया है। जो विस्तार किया है। उसको भी हम श्रद्धाकी दृष्टिसे देखते हैं'।।५०।।

दोहा - जीव जुदा पुद्गल जुदा, यही तत्त्वका सार।
अन्य कछू व्याख्यान जो, याहीका बिस्तार।।५०।।

'ઇસ પ્રકાર શિષ્યકો વિસ્તાર કે સાથ સમજાકર...' એ પ્રકારે શિષ્યને વિસ્તારથી સમજાવીને. અત્યાર સુધી ૪૯ આવી ને? વ્યાખ્યાન પણ ૫૩ ઊતરી ગયા, કહે છે. ઓહોહો..! આ ૫૪મું છે. ઘણા વ્યાખ્યાન થઈ ગયા. ૩૨ ગાથામાં ૩૩ વ્યાખ્યાન થઈ ગયા. આ ૨૪ દિવસમાં ૨૦ થઈ ગયા.

'શિષ્ય કો વિસ્તાર કે સાથ સમજાકર...' વિસ્તારથી સમજાવીને. જુઓ! પહેલી વાત એ લીધી છે. આગળ પણ લેશે કે વિસ્તારથી સમજાવ્યું છે તો અમે શ્રદ્ધામાં અભિનંદન આપીએ છીએ. એને અભિનંદન આપીએ છીએ. વિસ્તારથી સમજાવ્યું તેને અમે અભિનંદન કરીએ છીએ. પણ પહેલા તેનો સાર કહેવો. **'સમજાકર આચાર્ય અબ પરમ કરુણાસે...'** બહુ ટૂકામાં પરમકરુણાથી **'ઉસ કહે હુએ અર્થસ્વરૂપકો...'** કહેલા આત્મસ્વરૂપને. અર્થસ્વરૂપ કહો કે આત્મસ્વરૂપ કહો. **'સંક્ષેપકે સાથ..'** ટૂકામાં **'શિષ્ય કે મનમેં બૈઠાલનેકી ઇચ્છાસે..'** શિષ્યના મનમાં બેઠાલનેકી ઇચ્છા છે. બેઠાલને એટલે હિન્દી ભાષા છે. **'तन्मनसि संस्थापयितुकामः'** સંસ્કૃત છે ને? **'तन्मनसि संस्थापयितुकामः'** આચાર્ય શિષ્યના હૃદયમાં સંસ્થાપિત કરવાના કામી.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- થયો ને વ્યવહાર થયો ને. નથી ક્યાં? વ્યવહાર કીધું ને એ વ્યવહાર. વ્યવહાર એટલે જાણવાલાયક. પછી બે કહેશે. વ્યવહાર-નિશ્ચય બન્ને આવશે હજી. શું કહે છે?

કહે છે, **'परमकरुणया संगृह्य तन्मनसि संस्थापयितुकामः'** શિષ્યના હૃદયમાં એ આત્માની વાત ટૂંકામાં (કહે છે). પહેલા વિસ્તાર તો કર્યો હવે એનો સાર કરીને સમજાવવાના કામી તેને કહે છે.

'હે સુમતે-' ભાષા જુઓ! તું આવો મોક્ષાર્થી થઈને સાંભળવા આવ્યો છે, આત્માનો અર્થી થઈને સાંભળવા આવ્યો છો અને આત્મા આદિ તારા પ્રશ્નમાં ... **'હે સુમતે-અચ્છી બુદ્ધિવાલે !'** જુઓ! **'हे सुमते किं कार्यं बहुनोक्तेन'** હે સુમતિ! ઘણું કહેવાથી શું? હે ભાઈ! હે સુમતિ! સારી બુદ્ધિવાળા! તને આત્માની જ અભિલાષા છે તો અમે કહીએ છીએ કે **'બહુત કહને સે ક્યા?'** ઘણું કહેવાથી શું? **'હેય-ઉપાદેય તત્ત્વોંકો..'** એકદમ વાત લઈ લીધી. છોડવાલાયક અને આદરવા લાયક બે વાત છે. બસ. લાખ વાતની વાત અને કરોડ વાતની વાત. છોડવાલાયક કોણ અને આદરવા લાયક કોણ?

'હેય-ઉપાદેય તત્ત્વોકોં સંક્ષેપમેં ભી...' શું કહે છે? વિસ્તારથી તો કહ્યું. પણ **'સંક્ષેપમેં ભી બુદ્ધિમાનોં કે હૃદયમેં ઉતારા જા સકતા હૈ.'** એમ. વિસ્તારથી તો કહ્યું. સમજાણું કાંઈ? પણ હેય-ઉપાદેય-છોડવાલાયક રાગાદિ બધા, ઉપાદેય કરવાલાયક માત્ર શુદ્ધ ભગવાન, બેની વાત **'સંક્ષેપમેં ભી...'** **'સંક્ષેપમેં ભી...'** વિસ્તારથી કહ્યું છે તે કારણથી સંક્ષિપ્તમાં પણ ટૂંકમાં પણ **'બુદ્ધિમાનોં કે હૃદયોમેં...'** એટલી શરત. **'બુદ્ધિમાનોં કે હૃદયોમેં...'** જેના પ્રજ્ઞાચક્ષુ ખીલ્યા

છે. છે ને? **'प्राज्ञचेतसि'** અંદર એ છે ને? **'प्राज्ञचेतसि'** સંસ્કૃતમાં પડ્યું છે. **'प्राज्ञचेतसि'** સંસ્કૃતમાં પડ્યું છે. શબ્દ બહુ ભારે મુક્યા છે. **'प्राज्ञचेतसि' 'प्राज्ञचेतसि'** બુદ્ધિમાનોનું હૃદય. પ્રજ્ઞા જેના હૃદયમાં (ખીલી છે), એવા પ્રજ્ઞાવાળા હૃદયને સંક્ષિપ્તમાં પણ કહી શકાય છે. વિસ્તારથી તો કહ્યું, પણ પ્રાજ્ઞ હૃદયવાળાને સંક્ષિપ્તમાં પણ કહી શકાય છે. સમજાણું કાંઈ? પેગડે પગ અને બ્રહ્મ ઉપદેશ, કહે છે ને માણસ?

મુમુક્ષુ :- ટૂંકામાં આ ગાથા.

ઉત્તર :- આ ગાથા બહુ ટૂંકામાં કહે છે. વિસ્તારથી કહ્યું પછી એમ કહેશે, અભિનંદન છે. તેને પણ અમે અભિનંદન કરીએ છીએ. વિસ્તારથી કહ્યું તેને પણ અમે અભિનંદીએ છીએ. પણ સંક્ષેપમાં પણ હેય-ઉપાદેયની વાત ટૂંકામાં પણ પ્રાજ્ઞબુદ્ધિવંતને કહી શકીએ છીએ. કહી શકાય એવી પણ એક પદ્ધતિ છે.

'બુદ્ધિમાનોંકે હૃદયોંમેં ઉતારા જા સકતા હૈ.' ઉતારી શકાય છે. પેલો ઉતારવાને લાયક છે ને તેથી પ્રાજ્ઞ કહ્યું. પ્રાજ્ઞ છે તે સમજવા લાયક છે. તેને વિસ્તારથી ન કહો તો પણ થોડા સારમાં સમજાવી શકાય છે.

મુમુક્ષુ :- ... ઉતારી શકાય છે.

ઉત્તર :- હા. ઉતારી શકાય છે ને. પેલો ઉતારવા લાયક અંદર છે ને. ઉતારી શકાય છે એ વ્યવહાર આવ્યો. ઉતારે છે એ નિશ્ચય આવ્યો.

'ઉન્હેં સારરૂપમેં બતલાયા જા સકતા હૈ.' જુઓ! સમજાણું કાંઈ? **'ઉન્હેં સારરૂપમેં બતલાયા જા સકતા હૈ.'** જુઓ! ટૂંકી ગાથા.

जीवोऽन्यः पुद्गलश्चान्य इत्यसौ तत्त्वसंग्रहः।

ઓહોહો..!

जीवोऽन्यः पुद्गलश्चान्य इत्यसौ तत्त्वसंग्रहः।
यदन्यदुच्यते किंचित्, सोऽस्तु तस्यैव विस्तरः।।५०।।

શું કહ્યું? જુઓ! આ **'જીવ જુદા હૈ, પુદ્ગલ જુદા હૈ, બસ ઇતના હી તત્ત્વ કે કથનકા સાર હૈ,..'** માત્ર જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા ભિન્ન છે અને પુદ્ગલ અને પુદ્ગલ નિમિત્તથી થયેલા રાગાદિ બધા ભિન્ન છે. બસ, એકકોર ભગવાન-એકકોર રામ અને એકકોર ગામ. પ્રાજ્ઞવંત શિષ્યોને બહુ ટૂંકામાં ઉતારવાના અભિલાષી. બહુ ટૂંકામાં આ કહે છે. ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યજ્યોતિ જ્ઞાયકસ્વરૂપ આત્મરામ, તેનાથી પુદ્ગલ જુદા છે. કર્મ-શરીર, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ બધા કર્મ પુદ્ગલમાં આવી ગયા.

મુમુક્ષુ :- ક્ષીરનીરવત્

ઉત્તર :– હા, બધા જુદા છે. ભગવાનઆત્માથી, આનંદમૂર્તિ પ્રભુથી એ સુખ-દુઃખની કલ્પના શરીર, કર્મ આદિ બધા ભગવાનઆત્માથી ભિન્ન છે.

'બસ ઇતના હી તત્ત્વ કે કથન કા સાર હૈ,...' આહાહા..! લ્યો. ઓહો..! આ ચૌદ પૂર્વ અને બાર અંગ (આવી ગયા). ભગવાનઆત્મા આનંદમૂર્તિ પ્રભુ, જેને આત્મા કહીએ છીએ એ તો અનાકુળ આનંદમય આત્મા છે અને તેમાં રાગ આદિ વિકલ્પ ઉઠે છે એ તો વિકાર, પુદ્ગલ છે. શરીર પુદ્ગલ છે, કર્મ પુદ્ગલ છે. **'ઇસીમેં સબ કુછ આ ગયા. ઇસકે સિવાય જો કુછ ભી કહા જાતા હૈ, વહ સબ (વે દોકા) ઇસકા વિસ્તાર હૈ.'** લ્યો. એ બધો આનો જ વિસ્તાર છે. (શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)